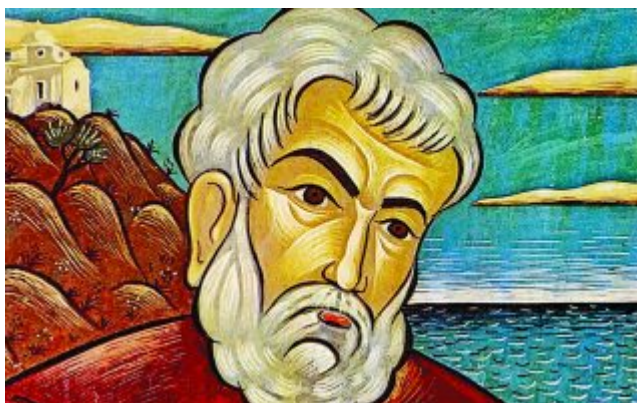

Εξημερωμένος πόνος

 kathimerini.gr/culture/561138136/eximeromenos-ponos-k/

Σταύρος Ζουμπουλάκης

Η έκδοση των «Αθηναϊκών» του Παπαδιαμάντη (ΜΙΕΤ, 2020) στάθηκε η αφορμή για μια συνέντευξη στον Γιώργο Φλωράκη (Athens Voice, 30.9.2020). Μία από τις ερωτήσεις ήταν ποια είναι τα αγαπημένα μου διηγήματά του. Απάντησα ότι αυτά θα ξεπερνούσαν τα πενήντα και για να μην αποφύγω ολότελα το ερώτημα, ανέφερα δύο μόνο, που είναι από τα λιγότερο γνωστά στο ευρύτερο κοινό, εντύπωση που επιβεβαίωσα και μετά τη δημοσίευση της συνέντευξης: τα «Νεκράνθεμα» και τα «Φορτωμένα κόκκαλα». Παρακινήμένος και από φίλους αναγνώστες, αποφάσισα να γράψω σήμερα τούτο το μικρό κείμενο για τα «Φορτωμένα κόκκαλα» (1907). Αναζήτησα το διήγημα σε πάνω από δεκαπέντε ανθολογίες του Παπαδιαμάντη που έχω στη βιβλιοθήκη μου και το βρήκα μόνο σε μία: «Σκοτεινά παραμύθια» (επιμ. Στρατής Πασχάλης, Μεταίχμιο, 2001, 2005), τεκμήριο ίσως και αυτό ότι δεν θεωρείται από τα καλύτερά του.

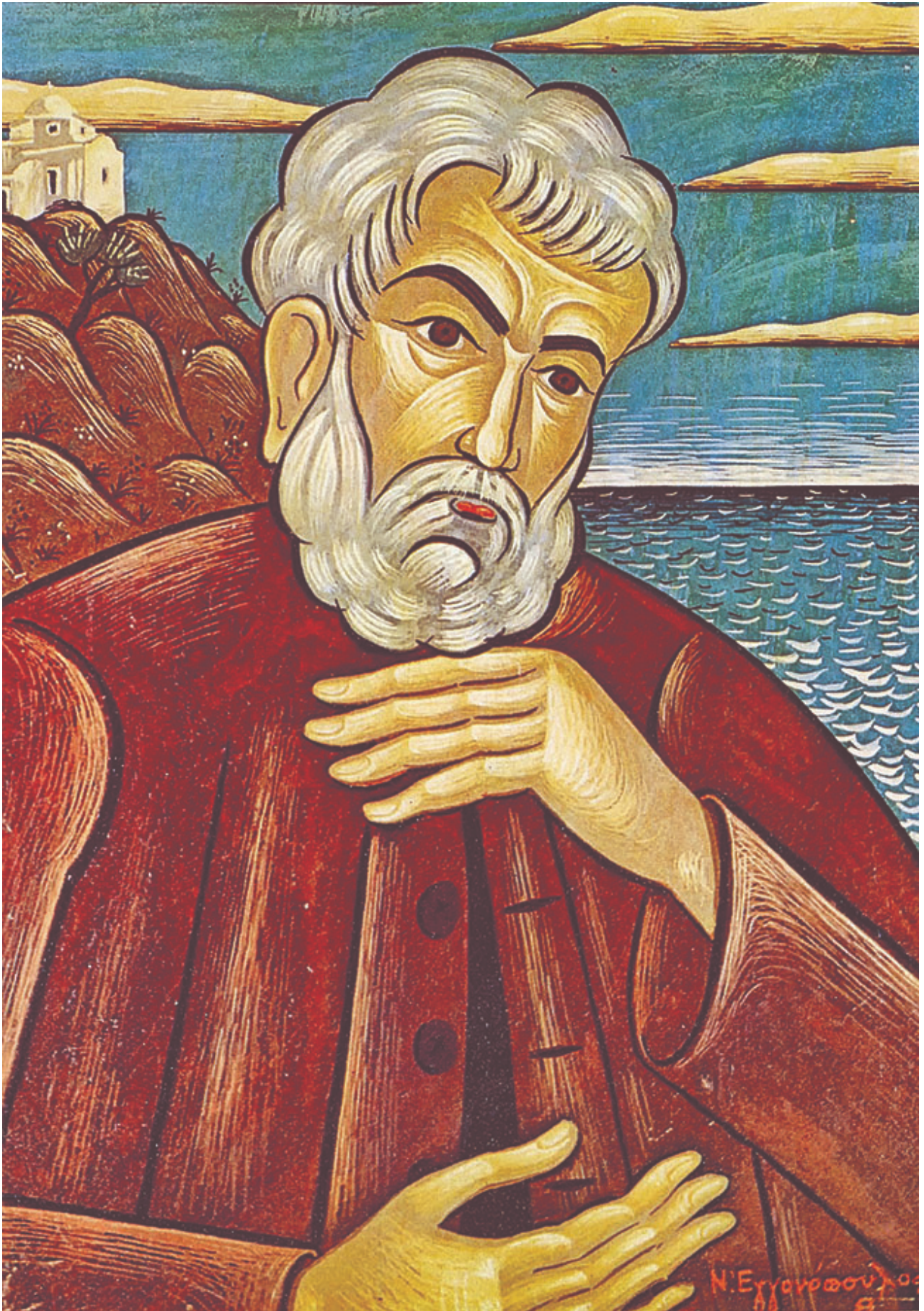
Μικρή παρέα ανεβαίνει στο μονύδριο του Αγίου Χαραλάμπους, «ποθεινόν προσκύνημα όλων των νησιωτών», όπου εγκαταβιώνει μία καλόγρια μόνη της. Ανάμεσά τους και ο παπ' Ανδρέας, ο καλός ευχέτης. Ανεβαίνουν πεζοί, γιατί το γαϊδουράκι είναι φορτωμένο. Ο τόπος σε καλή ώρα: «Ητον ωραίον καλοκαιράκι του Αγίου Δημητρίου, 19η Οκτωβρίου». Την παρέα θα την ακολουθήσει αυτόκλητος και ο Σαψώνης, ένας σκύλος. Θα φτάσουν στο μονύδριο σούρουπο. «Εμβήκαμεν εις τον μοσχομυρισμένον ναόν κ' εκάμαμεν εν συγκινήσει τον σταυρόν μας». Γαλήνη.

Το γεγονός που τους έφερε εκεί είναι ασήκωτο: «Θα κάμουμε τα ξεχώματα του παιδιού», εξηγεί ένας από την παρέα στην ανυποψίαστη καλόγρια. Στον εσπερινό θα διαβάσουν τρισάγιο «υπέρ αναπαύσεως του δούλου του Θεού Ευθυμίου». Ο δούλος αυτός είναι ένα τετράχρονο αγοράκι που έσβησε πριν από τρία χρόνια και σήμερα γίνεται η ανακομιδή των οστών του. Τα κόκκαλα του μικρού Ευθύμη είναι τα κόκκαλα του τίτλου. Ο πατέρας «δεν εβάστα [...] να ιδή τα κόκκαλα του παιδιού και το κρανίον του προτιθέμενα εντός κανίστρου» στην εκκλησία της γειτονιάς του και γι' αυτό τους έστειλε στο βουνό, να κάνουν την ανακομιδή απόμερα και κρυφά. Ο ίδιος δεν θα πάει, δεν το αντέχει. Αντέχεται αυτό; Το μέλος της παρέας που έχει αναλάβει την ανακομιδή θα δώσει οδηγίες στην καλόγρια: «Μήτηρ Ευπραξία, πάρε το κεφαλάκι του παιδιού, και τις δυο πλάτες, και βάλε

τα μες στο πανέρι. Βάλε τα αποκάτω απ' την Εικόνα του Χριστού, μες στην Εκκλησιά, και σκέπασέ τα, με το ίδιο προσόψι, που θα στρώσης αποκάτω. Θα διαβαστούν το πρωί. Και το σακκί με τα κόκκαλα, αύριο, τα ρίχνεις στο Κοιμητήρι, επάνω εκεί στ' Αλώνι».

Μετά τον εσπερινό η συντροφιά θα δειπνήσει «υπό την βαθείαν αστροφεγγιάν» και ύστερα θα δεχτεί την πρόταση της καλόγριας να ξεκουραστεί «πλησίον της λαμπούσης εστίας». «Η πρότασις ήτο λίαν ελκυστική, ύστερον από την μικράν κούρασιν, και την πολλήν δροσιάν, την οποίαν είχομεν απολαύσει εις την ωραίαν, μελαγχολικήν εκδρομήν μας». Γαλήνη. Ή μήπως αδιαφορία και απονιά;

Στις τρεις μετά τα μεσάνυχτα θα αρχίσουν τον όρθρο και εν συνεχεία τη λειτουργία. «Και το τρυφερόν μικρόν κρανίον κ' αι αβραί και λεπταί ωμοπλάται, ευλογήθησαν κ' εμνημονεύθησαν κ' ηγιάσθησαν, χωρίς να έχη ανάγκην τούτου ο μικρός Ευθύμιος, του οποίου η ψυχή ήκουε το τροπάριον “Του παραδείσου πολίτην και γεωργόν”, ενώ ήτο πολίτης του παραδείσου από τριετίας ήδη».

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, πίνακας του Νίκου Εγγονόπουλου. Ο «άγιος των ελληνικών γραμμάτων» δεν θεωρεί, γενικότερα, ότι ο θάνατος είναι το χειρότερο που μπορεί να συμβεί σε έναν άνθρωπο.

Από την πρώτη σκηνή του διηγήματος ως την τελευταία πρωταγωνιστεί ο Σαψώνης, ο σκύλος. Ακολουθεί το ονάριο γιατί έχει μυριστεί τι περιέχει το σακί, λιγουρεύεται τα κόκκαλα και απογοητεύεται στο τέλος, όταν η καλόγρια τα ρίχνει στο οστεοφυλάκιο: «Εξέπεμπε γογγυσμούς συνεσταλμένης επιθυμίας, ως να ήθελε να είπη: “Κρίμα, τόσα κόκκαλα!”». Κυνισμός;

Ο αφηγηματικός πυρήνας του διηγήματος είναι ό,τι πιο βαρύ κι ασήκωτο μπορεί να βρει έναν άνθρωπο: ο θάνατος του παιδιού του. Στο διήγημα, όμως, όλα κυλάνε ήρεμα και ο σκύλος προσθέτει και έναν τόνο φαιδρότητας. Οποιος ακούει σωστά τον τόνο του κειμένου αντιλαμβάνεται ότι δεν πρόκειται διόλου για απονιά ή αδιαφορία για τον πόνο του άλλου, πολύ περισσότερο για κυνισμό. Η γαλήνη και η φαιδρότητα πηγάζουν από την ακλόνητη πίστη του αφηγητή ότι ο μικρός Ευθύμης τα ακούει και τα βλέπει όλα όσα γίνονται κατά την ανακομιδή των οστών του ως πολίτης πια του Παραδείσου. Ο Παπαδιαμάντης δεν θεωρεί, γενικότερα, ότι ο θάνατος είναι το χειρότερο που μπορεί να συμβεί σε έναν άνθρωπο. Πολύ περισσότερο μάλιστα όταν πρόκειται για νήπιο ή μικρό παιδί, που μετοικεί κατευθείαν στον Παράδεισο. Είναι αρκετά τα διηγήματά του όπου γίνεται λόγος για παιδιά στον Παράδεισο (βλ. πρόχειρα, μεταξύ άλλων, «Πατέρα στο σπίτι!», 3.93.30, «Χωρίς στεφάνι», 3.136.26, «Τραγούδια του Θεού»). Αυτή η βαθιά πίστη δίνει στον μεγάλο συγγραφέα την άνεση να εντάξει, με φυσικότητα, στην αφήγησή του και το ευτράπελο γεγονός του σκύλου.

Όλοι οι σημερινοί αναγνώστες βρισκόμαστε μακριά από την πίστη του Παπαδιαμάντη, γι' αυτό είναι πολύ εύκολο να παρερμηνεύσουμε το διήγημα ή ακόμη και να δυσανασχετήσουμε. Και εγώ ο ίδιος, που το θεωρώ αληθινό αριστούργημα, δεν θα το πρότεινα ποτέ σε έναν γονιό που έχει χάσει το παιδί του. Μπορούμε ωστόσο και εμείς, πιστεύω, όταν ο προσωπικός πόνος δεν μας έχει καταπλακώσει, να νιώσουμε μια ήρεμη συγκίνηση από το ίχνος ενός άλλου κόσμου και μιας άλλης στάσης ζωής, όπου το τρυφερόν κρανίον και αι αβραΐ ωμοπλάται ενός πεθαμένου παιδιού δεν έχουν τίποτε το τρομακτικό και αποτρόπαιο, όπου τα πεθαμένα παιδιά τα λογαριάζουν και αυτά, με άλλον τρόπο, ζωντανά.